

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV
XO'JALIK VAZIRLIGI**

SAMARQAND QISHLOQ XO'JALIK INSTITUTI

«Dehqonchilik va meliorasiya
asoslari» kafedrası

*5410300 – O'simliklar himoyasi va karantini, 5111000 – Kasb ta'limi (agronomiya
dehqonchilik mahsulotlari turlari bo'yicha) bakalavr talim yo'nalishi uchun*

«DEHQONCHILIK ILMIY IZLANISH ASOSLARI BILAN»
fanidan bosqich ishini bajarish buyicha
USLUBIY KO'RSATMA

_____ fakulteti _____ talim yo'nalishi
_____ bosqich talabasi _____ ning
Umumiy dehqonchilik fanidan bajargan bosqich ishi

Talabaning manzili: _____

SAMARQAND – 2012

Mazkur uslubiy ko'rsatma Samarqand qishloq xo'jalik instituti «Dehqonchilik va melioratsiya asoslari» kafedrası mudiri professor K.M.Mo'minov, dotsent, Sh.X.Rizayev tomonidan tuzilgan.

Taqrizchilar:

- 1.Samarqand Davlat universiteti «Ekologiya» kafedrası dotsenti
M.K.Abduraximov
- 2.Samarqand qishloq xo'jalik instituti «O'simlikshunoslik»
kafedrası professori, q.x.f.doktori **N.X.Xalilov**

Ushbu uslubiy ko'rsatma Samarqand qishloq xo'jalik instituti olimlar kengashining 2012 yil -----dagi № --sonli qarori bilan tasdiqlangan va nashr etishga tavsiya etilgan.

Dehqonchilik ilmiy izlanish asoslari bilan fanidan bosqich ishini bajarish buyicha uslubiy ko'rsatma

Bo'lajak agrar sohadagi mutaxassis Dehqonchilik ilmiy izlanish asoslari bilan fanidan chuqur va har tomonlama nazariy bilimlarga hamda amaliyotga asoslanib, muayyan tuproq va iqlim sharoitini hisobga olgan holda barcha agrotexnikaviy tadbirlarni ishlab chiqishi kerak.

Dehqonchilik ilmiy izlanish asoslari bilan fani bosqich ishi ana shu fanning yakunlovchi bosqichi hisoblanadi. O'quv rejasiga asosan 5410300 – O'simliklar himoyasi va karantini, 5111000 – Kasb ta'limi (agronomiya dehqonchilik mahsulotlari turlari bo'yicha) bakalavr talim yo'nalishi talabalari «Dehqonchilik ilmiy izlanish asoslari bilan» fanidan bosqich ishi bajaradi. Bosqich ishi talaba ishlaydigan (yashaydigan) fermer xo'jaligi yoki yashash joyi yaqinidagi fermer xo'jalik ma'lumotlari hamda o'qituvchining tavsiyasiga asosan biror aniq xo'jalik ma'lumotlari asosida yozishi mumkin.

Bosqich ishida sug'oriladigan va lalmikor dehqonchilik sharoitlarining o'ziga xos xususiyatlari va farqi, bunda almashlab ekish tizimi, tuproqqa ishlov berish, begona o'tlarga qarshi kurash kabi chora-tadbirlarni ishlab chiqadi.

Bosqich ishi talabaning kelajakda sohani yetuk mutaxassisi bo'lib yetishishida muhim rol uynaydi. Bosqich ishini bajarishdan oldin talaba yaxshi tayyorgarlik ko'rish lozim.. Buning uchun u dehqonchilik sohasidagi darsliklar, kitoblarni yaxshi o'rganib, tavsiyanomalar va boshqa agrar sohasidagi materiallar bilan muttasil tanishgan bo'lishi kerak. Bosqich ishi qo'yidagi bo'limlar asosida yozilishi kerak.

Kirish (O'zbekiston Respublikasining hozirgi davrdagi agrar siyosati va dehqonchilikning muhim vazifalariga qisqacha tarif berishi kerak), fermer xo'jaligi to'g'risida asosiy ma'lumotlar, tuproq-iqlim sharoitlari, asosiy yo'nalishi, almashlab ekish loyihalarini tuzish, sug'oriladigan va lalmi yerlarda almashlab ekishda tuproqqa ishlov berish, shu sharoitlarda begona o'tlarga qarshi kurash choralarini ishlab chiqadi. Bosqich ishiga o'qituvchi tomonidan rahbarlik qilinadi va tekshiriladi. Bosqich ishi to'g'allangandan so'ng ximoyaga qo'yiladi va baholanadi.

Asosiy adabiyotlar.

1. S.A. Vorobyev., A.N. Kashtanov., A.M. Лыков., I.P. Makarov., «Zemledeliye», M., Agropromizdat., 1991.
2. A.Ermatov.-Sug'oriladigan Dehqonchilik. O'qituvchi, Toshkent, 1983.
3. A.Rasulov,A.Ermatov.Tuproqshunoslik asoslari va dehqonchilik., Toshkent,1980
4. A.Ermatov, V.G'aniyev.-Dehqonchilik.Toshkent,1990.
5. B.A.Dospexov Metodika polevogo opyta. «Kolos» M.1979
6. A.N.Imomaliyev, P.F.Bespalov, M.A.Belousov va bshqalar. Metodika polevogo opytov s xlopchatnikom. T..1981.
7. E.I.Zaurov Dehqonchilikdan laboratoriya ishlari va amaliy mashg'ulotlar, Toshkent, 1979.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Karimov I.A O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida, T., 1995.
2. O'zbekiston Respublikasining «Fermer xo'jaligi to'g'risida», «Dehqon xo'jaligi to'g'risida», «Qishloq xo'jalik kooperativi (shirkat xo'jaligi) to'g'risida»gi (1998) qonunlari.
3. I.Suleymanov, K.Muminov.- Dehqonchilikdan amaliy mashg'ulot uchun metodik qo'llanma. SamQXI, 1990.
4. A.Narziqulov. Dehqon taqvimi. Toshkent, 1991.
5. Paxtachilik spravochnigi. Toshkent, 1989.
6. A.K.Qashkarov, N.B.Qashkarov Almashlab ekishda paxta yetishtirish texnologiyasi. Toshkent, 1991.
7. Abdukarimov D .T., Gorelov Ye.P.,Xalilov N.X., Dehqonchilik asoslari va yem-xashak yetishtirish . T., «Mehnat»; 1987
8. E.I.Zaurov, G.A.Ibrohimov, A.A.,Rasulov. – «Zemledeliye», Tashkent, 1986
9. A.Ermatov. – Sug'oriladigan yerlardagi begona o'tlar va ularga qarshi kurashish. Toshkent, 1987.
- 10.B.A.Vorobyev i.dr. Praktikum po zemledeliyu, M., 1987.
- 11.A.Mirzayev va boshqalar. – Dehqonchilik fanining yutuqlari va ilg'orlar tajribasi. Toshkent 1987.
- 12.«O'zbekiston qishloq xo'jaligi», «Paxtachilik va donchilik» boshqa asosiy jurnallar.
13. Saytlar <http://www.TSAV.uz>, <http://www.Grida.aral.uz>

KIRI Sh

Bu qismda hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasining agrar siyosati va dehqonchilikning vazifalari to'g'risida xukumat qarorlari, farmonlari hamda dehqonchilikni rivojlantirishdagi hozirgi va kelgusidagi vazifalar aniq ko'rsatilishi kerak.

[illegible]

2. *Fermer xo'jaligi to'g'risida asosiy ma'lumotlar*

2.1. Viloyat _____ tuman _____ fermer
xo'jaligi nomi _____

2.2. Xo'jalikning ixtisoslashganligi (asosiy va qo'shimcha tarmoqlar)

2.3. Xo'jalikning joylashgan hududi (sug'oriladigan yoki lalmikor dehqonchilik sharoiti) _____

2.4. Xo'jalik yerlarining tavsifi (o'zlashtirilgan davri, madaniylashganligi, eroziyalanishi, sho'rланishi, yer osti suvlari sathi ko'rsatilishi kerak)

2.5. Haydaladigan yer maydoni, yaylovlar va x.k. to'g'risida ma'lumotlar

2.6. Ekin maydonlarini kengaytirish imkoniyatlari, (qanday yerlar hisobiga kengaytirish mumkinligi ko'rsatilishi kerak) _____

Iqlimning asosiy ma'lumotlari: havo harorati, yog'inlar miqdori (oylar bo'yicha) quyidagi 3.1jadvalga kiritiladi.

Tumanning ko'p yillik ma'lumoti

[illegible]

Ushbu holatlarning qishloq xo'jaligi ekinlarining o'sishi, rivojlanishi va hosildorligiga ko'rsatgan salbiy ta'sirlarini qisqacha izohlang.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Bu bo'limda xo'jalikdagi tuproqlarning turlari (tuproq, mexnik tarkibi, haydalma qatlam chuqurligi, chirindi va harakatchan oziq elementlar miqdori, tuproq eritmasi rN va x.k.. lar) ko'rsatiladi.

Xo'jalik tuproqlarining agrokimyoviy tavsifi

Tuproq turi	Maydoni, ga	Chirindi miqdori, %	Haydov qatlam chuqurligi, sm	Harakatchan oziq moddalar, mg/kg		Tuproq eritmasi, P _H
				P ₂ O ₅	K ₂ O	

Jadval ma'lumotlari tahlil qilinib, xo'jalikda tarqalgan tuproqlarning agrokimyoviy xossalariga tavsif berilishi kerak

[illegible]

Tuproqlarning agrofizikaviy xususiyatlari

Tuproq turi	Sizot suvlarini joylashish chuqurligi, m	Hajm massasi, g/sm ³	Solishtirma massasi, g/sm ³	Umumiy kovakligi, %	Suv o'tkazuvchanligi, mm/soat

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar tahlil qilinib, tuproqlarning agrofizikaviy xususiyatlari baholanadi va uni yaxshilash tartiblari ko'rsatilishi kerak

5. Almashlab ekish tizimi va uni baholash.

Ushbu bo'limda ekin maydonlari strukturasi muvofiq ekinlarning eng samarali navbatlanishi asoslanadi. Xo'jalikda almashlab ekishni o'zlashtirish darajasi va dehqonchilik madaniyatini oshirishda almashlab ekishning ahamiyati yoritiladi.

Ekinlar maydoni va hosildorligi olinib, shu vaqtgacha mavjud bulgan (eski) almashlab ekishga nisbatan (rejalashtirilgan qo'shimcha hosildorlik hisobga olinib) o'zlashtiriladigan (yangi) almashlab ekishdagi hosildorlik aniqlanadi va shu ma'lumotlar asosida 5.1 jadval to'lg'aziladi.

5.1 jadval
Almashlab ekish dalasidagi ekinlar hosildorligi, s/ga

№	Ekin turi	Maydoni		O'zlashtirilgan (eski) a.e hosildorlik	Rejalashtirilgan qo'shimcha hosildorlik	O'zlashtiriladigan (yangi) a.e hosildorlik
		ga	%			
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Shundan keyin, xo'jalik ekinlarini strukturasi beriladi (5.2 jadval). Har bir ekin maydoni, umumiy ekin maydoniga ko'ra foiz hisobida aniqlanadi. Qishloq xo'jaligi ekinlari maydoni va hosildorligi 5.1 jadvaldan olinadi.

5.2 jadval

Ekin maydonlari strukturasi va o'zlashtirilgan
almashlab ekishdan olingan mahsulotlar

№	Ekin turi	Maydoni		Hosildorlik, s/ga		Yalpi mahsulot	
		ga	%	Asosiy	Qo'shimcha	Asosiy	Qo'shimcha
	Jami:						

Almashlab ekishni tuzishda yangi almashlab ekishdan kutilayotgan mahsulot hisoboti ishlab chiqiladi (5.3 jadval). Yangi almashlab ekishning mahsuloti ekin ekilgan maydon va hosildorlik asosida ishlab chiqiladi. Ekinlar maydoni 5.2 jadvaldan, yaqin kelajakdagi qishloq-xo'jalik ekinlarining hosildorligi esa 5.1 jadvaldan olinadi.

So'ngra, haydaladigan yerning mahsuldorligi, ya'ni yangi almashlab ekish va eski almashlab ekishdan olingan mahsulot taqqoslanadi (5.4 jadval).

Yangi almashlab ekishning mahsuldorligi

№	Ekin turi	Maydoni		Hosildorlik, s/ga		Yalpi mahsulot	
		ga	%	Asosiy	Qo'shimcha	Asosiy	Qo'shimcha
	Jami:						

Jadval ma'lumotlari tahlil qilinib, qisqacha izoh berilishi (eskisidan afzalliklari ko'rsatiladi) kerak

[illegible]

Jadval ma’lumotlari tahlil qilinib, har ikkala almashlab ekish tizimini ijobiy va salbiy tomonlari ko’rsatilib, kerakli xulosa qilinishi kerak.

This image shows a full page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

6. Xo'jalikda yerlarni ishlash tizimi

6.1 Dehqonchilik yuritish sharoitida yerga ishlov berishni ahamiyati va vazifalarini ko'rsating.

[illegible]

6.2 Sug'oriladigan va lalmi dehqonchilik sharoitida ekiladigan asosiy ekinlar uchun tuproqqa ishlov berish tizimi (6.2.1 jadval). Jadval ma'lumotlari asosida sug'oriladigan va lalmi sharoitda ekiladigan ekinlar agrotexnikasining asosiy farqlarini ko'rsatib berish kerak.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Sug'oriladigan sharoitda g'o'zaga va bahorikor (lalmi) yerlarda bug'doyga asosiy
ishlov berish tizimi

6.3 Qator oralariga ishlov beriladigan ekinlar (g'o'za, makkajo'xori) ning o'suv (vegetasiya) davrida o'tkaziladigan agrotexnik tadbirlar (qator oralariga ishlov berish, juyak olish, o'g'itlash) to'g'risida aniq ma'lumot (1,2,3 ishlov berish chuqurligi, o'simlikdan uzoqligi, juyak chuqurligi, 1-2 oziqlantirishda qo'llaniladigan o'g'itlar o'simlikdan qancha uzoqlikda va chuqurlikda berilishi) ko'rsatilishi kerak

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

7.1. Begona o'tlarning dehqonchilikka keltiradigan zarari.

[illegible]

15

7.2.1 jadval

Sug'oriladigan dehqonchilik sharoitida tarqalgan asosiy begona o'tlar va ularning biologik guruhlari ta'rifi

№	Begona o't nomi	Oilasi	Yashash muddati (kam, bir, ko'p-yillik)	Bioguruhi (kuzgi, qishgi, bahorgi)	Bir tup o'simlik-dagi urug' miqdori, dona	Urug'ni unish qobiliyati qancha vaqtgacha (yil) saqlanadi
1.	G'o'za yetishtiriladigan maydonlarda o'sadigan begona o'tlar					
1.						
2.						
3.						
4.						
2.	Kuzgi bug'doy yetishiriladigan maydonlarda o'sadigan begona o'tlar					
1.						
2.						
3.						

7.1 jadval

Begona o'tlarga qarshi kurashishda qo'llaniladigan gerbisidlar va ularning me'yorlari

№	Ekin turi	Begona o'tning nomi	Qo'llaniladigan gerbisid nomi	Gerbisid-ni qo'llash me'yori, kg (g) /ga	Ta'sir etuvchi modda	Qo'llash usuli
1	G'o'za	1. 2. 3. 4.				
2	Bug'doy	1. 2. 3. 4.				
3	Sabzavot	1. 2. 3. 4.				
4	Poliz	1. 2. 3. 4.				
5	Sholi	1. 2. 3. 4.				

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

8.1 O'simliklar xayotida va tuproqda suvning ahamiyati

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on its right side, suggesting it's resting on a surface.

8.3 Tuproqning suv xossalari (nam sig'imi, suv o'tkazuvchanligi, suv ko'tarish xususiyati va boshqa.)

[illegible]

10. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____
14. _____

O'zbekistonda tarqalgan asosiy begona o'tlar

№	Nomi	№	Nomi
1.	Zarpechak	23.	Jag'-jag'
2.	Devpechak	24.	Qurtena
3.	Shumg'iya	25.	Yaltirbosh
4.	Yulduz o't	26.	Qashqarbeda
5.	Lolaqizg'aldoq	27.	Tuyaquyruq
6.	Qizil tasma	28.	Bargizub
7.	Yovvoyi so'li	29.	Qoqio't
8.	Olabuta	30.	Izen
9.	Yovvoyi gultojixo'roz	31.	Otquloq
10.	Shamak	32.	G'umay
11.	Devkurmak	33.	Salomalaykum
12.	G'o'zatikan	34.	Ajiriq
13.	Ok itqunoq	35.	Qamish
14.	Ko'k itqunoq	36.	Achchiqmiya
15.	Oqquray	37.	Oqmiya
16.	Semiz ut	38.	Kakra
17.	Ituzum	39.	Bo'ztikan
18.	Temirtikon	40.	Quypechak
19.	Dag'alqanot	41.	Yantoq
20.	Bangidevona	42.	Kampirchapon
21.	Burgan	43.	Yovvoyi piyoz
22.	Tuyaqorin	44.	Ayiqtovon

O'zbekiston viloyatlarining agroiklim sharoiti (ko'p yillik ma'lumot)

Oylar	V I L O Y a T L A R												
	Tos h kent	Sir- daryo	Jiz- zax	Samar- qand	Navoi y	Buxo- ro	Andi- jon	Far- g'ona	Nam- angan	Xora- zm	Qora- qalpo- g'iston	Qashq a- daryo	Sur- xon- daryo
1.	2	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Havoning o'rtacha oylik harorati S^0													
Yanvar	-3,1	2,1	-1,1	-0,2	0,4	-1,5	-3,5	-2,7	-2,3	-4,5	-6,9	-2,0	-2,8
Fevral	0,0	1,0	1,7	2,5	3,2	2,1	0,3	0,7	0,2	-1,5	-4,0	3,6	5,7
Mart	7,4	8,1	8,0	7,9	8,2	8,1	8,1	7,5	9,0	5,6	4,1	9,4	11,5
Aprel	14,6	15,3	15,0	14,4	15,0	15,4	15,8	15,2	16,4	14,5	13,1	15,7	18,5
May	20,3	21,2	20,9	19,9	21,7	22,1	21,2	20,4	20,7	21,0	20,0	22,0	24,5
Iyun	25,0	25,9	26,2	24,0	25,8	26,9	25,4	24,5	25,0	25,3	25,0	26,6	29,3
Iyul	26,5	27,2	28,5	25,9	28,3	29,1	26,7	26,4	26,3	27,4	27,1	28,8	31,4
Avgust	24,6	24,9	26,8	24,2	25,9	27,1	29,8	29,8	24,8	24,9	24,7	26,6	29,6
Sentyabr	18,5	19,0	21,0	19,3	20,1	21,0	20,0	19,0	20,2	18,8	18,3	20,4	23,3
Oktyabr	11,9	12,6	13,8	13,1	13,0	13,1	12,7	11,8	13,2	11,1	10,4	13,6	16,9
Noyabr	5,0	5,8	7,0	7,2	7,1	6,3	5,6	5,4	6,4	4,0	2,1	7,5	10,1
Dekabr	-0,3	1,0	2,0	3,0	2,3	0,7	0,2	0,1	0,2	1,5	-3,0	3,2	4,8
Yil buyicha	12,5	13,3	14,2	13,4	14,2	14,2	13,1	12,8	13,4	12,1	11,0	14,8	17,4
Yog'in miqdori, mm													
Yanvar	47	32	64	41	28	16	24	21	24	10	6	31	21
Fevral	40	24	51	34	25	14	19	15	19	9	9	26	23
Mart	63	50	72	59	35	24	32	27	30	18	13	46	30
Aprel	49	39	65	64	30	22	30	19	19	10	14	36	19
May	29	32	37	36	13	12	31	21	20	26	10	20	10
Iyun	12	14	12	8	3	3	16	11	8	3	6	4	1
Iyul	4	6	4	3	0	1	6	5	6	1	5	1	0
Avgust	1	1	1	0	0	0	3	2	2	1	1	0	0
Sentyabr	4	4	4	1	0	0	3	3	4	1	2	0	0
Oktyabr	23	19	27	17	4	5	17	12	18	3	4	10	3
Noyabr	40	33	42	30	14	10	20	18	19	7	5	25	9
Dekabr	47	41	46	35	25	13	23	20	19	10	7	26	17
Yil buyicha	359	295	425	328	177	120	226	174	188	79	82	225	133

Bir kg yem-xashakdagi oziqa birligi

III-ilova

№	Ekinlar	Asosiy va qo'shimcha mahsulot	Ozuqa birligi
1	Bug'doy	donida somonida	1,19 0,20
2	Arpa	donida somonida ko'k massasida	1,13 0,33 0,16
3	Suli	donida somonida ko'k massasida	1,0 0,31 0,19
4	No'xat	donida somonida	1,17 0,30
5	Makkajo'xori	donida poyasi va bargida silosida	1,32 0,16 0,54
6	Qand lavlagi	ildiz mevasida bargida	0,24 0,16
7	Xashaki lavlagi	ildiz mevasida ildiz mevasi bargi bilan birgalikda	0,12 0,10
8	Javdar	ko'k massasida doni aralash pichanida	0,18 0,40
9	Oq jo'xori	ko'k massasida doni aralash poyasida	0,24 0,50
10	Beda	ko'k massasida pichanida	0,17 0,49

IV- ilova

Dalalarning begona o'tlar bilan ifloslanishini A.M.Tulikov usulida baholash

Ifloslanish balli	Kam yillik begona o'tlar (dona /m ²)		Ko'p yillik begona o'tlar (dona /m ²)		Ifloslanish darajasi
	Miqdor oralig'i	Miqdor oralig'i	O'rtacha miqdori	Miqdor oralig'i	
I	0-30	16	0,1-1,0	0,5	Juda kuchsiz
II	31-100	65	1,1-3,0	2,0	Kuchsiz
III	101-200	150	3,1-6,0	4,5	O'rtacha
IV	201-300	250	6,1-10,0	8,0	Kuchli
V	301-500 va undan ko'p	400	10,1-15,0 va undan ko'p	12,5	Juda kuchli

Izoh: Boshqqli don ekinlarining asosiy mahsulotini qo'shimcha mahsulotlarga bo'lgan nisbati 1:1,5-2 ga, no'xatniki - 1:1,5 ga, makkajo'xoriniki- 1:2 ga teng.

Bajargan talabaniing imzosi _____

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

Shu jumladan:

Yozilishi uchun _____

Jihozlanishi uchun _____

Himoyasi uchun _____

Tekshirgan o'qituvchining F.I.Sh. _____

Imzosi _____

Tekshirgan vaqti_____

